

NOVIČE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 5. rožnika (junija) 1850.

List 23.

Prijazen svet v zadevah zemljišnega oprostjenja.

Distriktne komisije so pričele svoje opravila zastran zemljišnega oprostjenja, da bi z vsakim kmetom storile prerajt, kaj in koliko da bo imel za urbarske davke in desetino odškodnine plačati. Povedano je bilo že dostikrat, da bodo kmetje le eno tretjino (en driteljc) plačila odrajtali v cesarske kase, in nadjali smo se, da bo vsak poprejšen podložen že komaj čakal tiste imenitne ure, v kateri bo ne le po besedah temuč tudi v djanju odvezan za vselej vsiga zemljišnega podložitva.

Komaj pa se je perblizal ta željno dočakovani čas, in kaj se sliši? Sliši se, de med tem, ko se oprostivne dela večidel v lepim redu opravljajo, sëm ter tjè vunder nekteri kmetje nočejo priti k distriktni komisii, da bi storili rajtingo. Prav neljubo nam je kaj taciga slišati. Taki oterpnjenci so enaki tistimu kujavcu, kteriga lačniga h kosilu kličejo, pa noče priti, — kaj se mu zgodi? lačen je, in je le sam tega kriv! Takó se bo tudi godilo vsim tistim, kteri vabljenja distriktnih komisij ne porajtajo, zakaj §. 104 ukaza 12. septembra p. l. razločno pravi: „ako se primeri, de eden ali drugi vdeleženih brez veljavniga izgovora ne pride ali de se izvedenja prinesiti brani, ima distriktna komisija oblast odkupnino določiti, in tisti, ki ni prišel, ali ki je izvedenja zaderžal, nima pravice pritožbo storiti.“ Tudi pri navadnih tožbah se takó godi, če toženec k dnevu ne pride, bo v kontumacijo obsojen in plačati mora, za kar je bil tožen. Ravno takó se bo tudi v teh zadevah godilo, — kdor ne pride k rajtingi, bo plačal, kar se mu bo določilo, in pravice nebo imel, se naprej pritožiti.

Prav potreba je tedaj, de vsaki sam pride, de zamore marsikaj razjasniti, kar je morebiti napčno naznanjeno. Desetine se bojo scer po katasterski meri in ceni obravnale; pa od tistiga časa, ko se je kataster vpeljal, se je morebiti že kaj spreminilo, ena ali druga zemlja ni morebiti z desetino od desetnika prav naznanjena ali morebiti ni s tolikšno desetino obložena, kakor je skazano i. t. d. Marsiktera zmota se zna nevedama in nehotama vriniti. V vsih teh zadevah je torej potreba, de kmet pravo razjasnenje sam da. Primerilo se je pri eni distriktni komisii, de je desetnik kmeta v prerajt desetine po katasterski ceni djal, ktera je vergla vsako léto 19 goldinarjev. Kmet pride k rajtingi in prinese spisano pogodbo, v kateri je bil njegov sprednik desetino za vsako léto s 5 goldinarji odkupil. Komisija je to pogodbo za veljavno spoznala. Kaj bi se pa bilo zgodilo, ko bi kmet ne bil prišel? Znaprej bi bil mogel vsako léto 19 gold. namest 5 gold. plačevati. To bi se bil za ušesam praskal!

Ravno takó se sliši, da nekteri nočejo protokolov podpisovati ali podkriževati. Tudi to je nap-

čno. Ako nima kdo kaj zoper prerajt odškodnine opomniti, tudi vzroka nima, se zaznamvanju protokolov odtegniti. Pa mu tudi to nič ne pomaga, kër ima protokol tudi brez tega podpisa ali križa veljavnost za plačilo.

Na dalje je na znanje prišlo, da nekteri nočejo jemati razsodb, to je, tistih listov, v kterih je létno plačilo in celi kapital odškodnine zapisan. Ako téh listov noče kdo sam vzeti, se mu ta razsodba po dostojnim sodnjištvu donese.

Vsako tako kljubovanjo tedaj ne pomaga nič, ampak le spričuje, da nekteri ne spoznajo imenitosti te obravnave, po kateri se bo gotovo stan kmetijstva popboljšal.

Ne mislite, da bo vas kdo kaj zapeljal; sej nobeden ne more misliti, vam novih davkov naložiti, ampak vas po postavah zemljišnega podložitva za vekomej odvezati. Verjemite, da gospodje, kterim je to delo izročeno, niso — kakor nekteri mislijo — najemniki grajšinskih gospósk; ampak oni so služabniki Cesarja, ki je imenitno postavo oprostjenja za blagor tavžent in tavžent kmetov poterdil. Gospodje distriktnih komisij imajo postavo na tanjko predpisano, po kateri morajo ravnati, de se nobenimu krivica ne zgodi. Če pa kdo misli, da ima veljaven vzrok pritožbe; naj ga da na znanje; gotovo bo vslišan, če je njegova pritožba pravična. Da se pa zvé, kje de koga kaj teži, mora sam priti, da pové, kar mu prav ni. Pomislite le enmalo, koliko težav in koliko postav ste poprej imeli, ko so vaše zemljiša še podložne bile, kolikrat ste mogli k grajšinam za to ali uno reč hoditi, kolikrat na tlako cepljati, davke nositi, žitnico voziti i. t. d. in če se vam je kaj napčno zdelo, kolikrat ste mogli daljne pota storiti do kantonskih komisij in kresij, in še pri vsim tem je dostikrat po več létnih dragih pravdah vse pri starim ostalo. Ali zdaj — zdaj — ko je čas prišel, da imajo vaše posestva rešene biti težavniga podložitva, zdaj se pa kujate in se preč obračate od tistih, kteri so zató postavljeni, vam težko butaro preč vzeti! Naj vam ne bo ta poslednja pot za oprostjenje svojiga zemljiša takó grenjka; storite jo radovoljno in pokažite, de ste vredni in zavedni postati slobodni državljani!

Mi, ki ste nas v deželno komisijo za svoje namestnike izvolili — mi mislimo po svojim poklicu ravnati, da vam očitno in prijazno svetujemo kar je prav, in da vas odvernemo od vsiga, kar je napčno in škodljivo.

Ambrož. Matavšek. Lukanič.

Razstava mnogoverstniga blagá in obertnijskih in rokodelskih izdelkov v Londonu na Angleškem.

Tudi vsim fabrikantom, obertnikom in rokodelcam na Slovenskim na znanje.

Kolikor bolj zamore fabrikant in rokodelec kupčijo s svojim blagam razširiti, toliko več prodá in toliko več

mu kupčija dobička verže. Očitne razstave blagá, ktere se po mnozih deželah napravljajo, so posebno dobra pomoč, de zamoreta fabrikant in rokodelec svoje izdelke svetu pokazati, in če je njih blagó posebno lepo ali dobro in tudi po ceni spoznano, si tudi kupcov privabiti, de gré njih blagó potem v druge, ptuje in zlo daljne dežele. Takó se razširjuje kupčija po svetu, in marsiktera majhna deželica pošilja veliko blagá v daljne ptuje dežele in dobíva za-nj denarje nazaj. Krajnska, Koroška, Štajarska dežela — postavimo — niso velike dežele, in vunder jim železniina, sita, popír i. t. d. tudi iz tujih dežel vsako léto veliko tavžent goldinarjev donesó. Koliko tavžent in tavžent kosov Loškiga platna je prodala Krajnska dežela nekđaj čez morje!

Kér vsaka deržava tolikanj boljši stojí, kolikor več svojiga blagá v ptuje dežele spečá, in kolikor menj svojiga denarja v ptuje dežele za ptuje blagó pošilja, je misel naše vlade gotovo velike hvale vredna, de povabi fabrikante, obertnike in rokodelce vsih deželá avstrijanskiga cesarstva, de naj pošlejo svoje blagó v veliko razstavo, ki se bo prihodnje léto 1851 v Londonu, poglavitnim mestu angležkiga kraljestva, napravila.

Pa vlada ne vabi le fabrikantov in rokodelcov k ti imenitni razstavi s samo dobro besedo, ampak cesar so na svét kupčijniga ministra 7. dan majnika dovolili, de se imajo vsi stroški za vožniino blagá v London in iz Londona nazaj iz deržavne kase plačati, de tedaj za poslanje blagá v razstavo ne bojo fabrikantov in rokodelcov nobeni drugistroški (unkoštinge) zadéli, kakor sami tisti, de bo vsaki fabrikant ali rokodelec svoje blagó pripeljal na mesto razstavne komisije v svoji deželi, ki bo za sprejém blagá in za rzsodbo, ali je blagó za poslanje v London tudi vredno, v vsaki deželi postavljena.

Od vsih Svetih noter do 15. listopada tega léta mora vse blagó na mesto deželne komisije postavljeno biti, ktera ga bo po tem v London poslala.

Kar je fabrikantam in rokodelcam še več od te razstave vediti potreba, bomo povedali drugo pot.

(Konec sledí.)

Kakó bojo sodbe po novih postavah?

ali

kaj je poróta ali sôdba po prisežnih možéh ali porotcih?

(Konec.)

Kér bo pravda očitna, bo sodnišnica vsacimu odrašenimu človeku odperta, de sme poslušat priti.

Tožník, sodni vradniki, zatoženi z svojim zagovornikam, priče in porotci se vsedejo vsak na svoje mesto. Nar poprej bo tožník dokazal pregreho in krivico zatoženiga; še enkrat se zatoženi in priče, ki zoper njega in za njega govore, ob kratkim zaslišijo; potem se začne zatoženec sam zagovarjati ali ga kak pravdosrednik zagovarja. Ko se je vse to zgodilo, povzame (resumirt) predsednik celo pravdo še enkrat v kratkih besedah in postavi pričjočim porotcam eno ali več vprašanj, na ktere imajo samo to odgovoriti: ali je zatoženec kriv ali ni kriv. Še enkrat rečemo, de porotci imajo le soditi: ali po svoji vésti mislijo, de je kdo to ali uno pregreho, postavimo, tatvíno, goljufijo, moritev i. t. d. dopernesel ali ne, — sodniki določijo po tem rzsodku kazin ali štrafingo.

Kakor hitro se bile porotcam vprašanja postavljene, zapustijo sodnišnico in se podajo v bližnjo sôbo, kamor noben drug človek ne sme; tù tako dolgo ostanejo in se ne smejo pred ločiti, dokler rzsodbe niso storili,

Porotec da na vsako postavljeno vprašanje le po svoji vésti odgovor in samo to réče, de obdolženiga kriviga spozná ali nekriviga. Izvoljeni verhovnik je vodnik te skrivne pomenitve porotcov. Ko so vsi porotci svoj odgovor dali, se štejejo vsi glasovi (štíme) skupej, de se zvé ali so vsi edinih misli, ali le čezpolovična ali dve tretjini i. t. d. Zakaj tudi tukaj postava ukaže, de po večini glasov rzsodba veljá.

So porotci svojo rzsodbo storili, se podajo spet v sodnišnico, in verhovnik oznani z glasno besedo vsim pričjočim storjeno rzsodo ter pravi: zatoženec je kriv, ali ni kriv.

Če je zatoženi kriv spoznan, nimajo cesarski sodniki nič družiga storiti, kakor postavne bukve (zakon) odpreti in po naukazu postave kazin ali štrafingo določiti, ktera je na to ali uno pregreho ali hudodelstvo postavljena.

Če pa zatoženi ni kriv spoznan, se berž izpusti.

Obá, zatoženec in tožník, pa imata pravico, se zoper storjeno rzsodbo pritožiti pri vikšim deželnim sodništvu, ali prositi, de se ta cela pravda zaverže, če imata veljavne vzroke za tó! Obsojenimu je tudi pot odperta, na milost cesarja se obrniti in ga prositi, de naj se mu kazin polajša.

Iz te kratke razlage vsak lahko veliko imenitnost nove sôdbe po porótah spozná, in kakó imenitna je naloga porotcov, ker na to, kar oni rekó, se opira kaznovanje ali oprostenje zatoženih. Na njih je vse ležeče. Oni ne sodijo po čerkah sodniških postav, ampak le po svoji vésti; torej morajo porotci pošteni možje brez vse enostranosti biti in vedno le pravico pred očmi imeti.

C. k. licealna bukvarnica v Ljubljani.

Kér smo obljubili v „Novicah“ zgodovíno in sedanjí stan Ljubljanske c. k. licealne bukvarnice popisati, spelnemo to obljubo toliko raji, kér vémo, de bomo s tem popisam mnogim domorodcam vstregli, pa tudi vnanjim prijatlam slovstva zadostili in jih — popotovaje skozi Ljubljano — privabili, licealno knjigarnico obiskati.

Ljubljanska bukvarnica šteje zdaj 20727 knjig različniga zapopadka, ktere so v 31943 terdih, in v 2010 mehkih zvezkih v bukvišu shranjene. Začetek Ljubljanske knjigarnice pa je bil tále:

Po visocim ukazu vikšiga Dunajskiga dvorniga vradstva 10. grudna 1788 je bilo po navodu 4. veliciga travna in 22. kimovca 1782 zapovedano, bukve in rokopise vzdignjenih samostanov notranjiga Estrajha skupej spraviti in popisati, de se ne raznesó in pogubé.

Tega déla se je bil po visocim naukazu 11. veliciga travna 1789 natranjo-avstrijanskiga poglavarstva tačasni učenik modroslovja in začasni vodja modroslovskih učeliš v Ljubljani Franc Wilde poprijel. Pričel je bil s popisovanjem bukev, ktere so bile iz raznih na Krajskim bivših samostanov (kloštrov) in družih bukviš skupej spravljene, in je popisal zaporedama bukve naslednjih bukviš: 1. bukve tačasne kmetijske družbe, 2. bukve žlahtniga Dragotina Pera, poglav. vikarja in mestniga fajmoštra pri Ljubljanski stolni cerkvi; 3. bukve Zatiškiga, 4. Avguštinarskiga, 5. Jezuitarskiga, 6. Kostanjevškiga, 7. Kartajzarskiga (v Bistri), 8. Diskalcijatskiga in Tibajnskiga samostana, vsih skupej 19,415 zvezkov. Od téh bukev je imenovani učenik vse dvojíne (duplikate) odbral, boljši vredil, slabější pa za prodaj odložil, kterih je bilo 7500, in ktere so bile veliciga travna 1794 po očitni dražbi za 862 gold. in 14½ krajc. prodane.

Kér je tedej toliko bukev skupej prišlo, je cesar Leopold II. v létu 1791 sklenil, de naj se v Ljubljani

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 12. rožnika (junija) 1850.

List 24.

Vsim častitim podružnicam in g. udam krajske kmetijske družbe na znanje.

Svitli nadvojvoda Janez, skerbni oče tudi naše kmetijske družbe, so v nedeljo odboru prijazno pismo iz Tersta poslali, v katerim nam pišejo, da bi jim na znanje dali, koliko dni poprej bi treba bilo nam Svoj prihod v Ljubljano napovedati, da bomo zamogli vse pripraviti, kar jim hočemo povedati in pokazati. Odbor je včeraj svitlimu nadvojvodu odgovoril, da prosimo za 6 dni. To damo častitim odborom kmetijskih podružnic in vsim udam kmetijske družbe v Ljubljani in po deželi na znanje, da se sme veseli prihod svitliga nadvojvoda v Ljubljano kmalo pričakovati in da jim bomo, berž ko bomo odgovor iz Tersta dobili, dan veliciga zboru neutegama na znanje dali. Že danes jih povabimo, da naj, ako je le moč, vsaka podružnica svojiga poslanca pošlje, ako predsednik ne more sam priti, in da naj scer veliko udov v zbor v Ljubljano pride.

Središni odbor krajske kmetijske družbe 9. rožnika 1850.

Razstava mnogoverstniga blaga in obertnijskih in rokodelskih izdelkov v Londonu na Angležkim.

(Konec.)

De za tako imenitno razstavo, kakor bo razstava v Londonu, ni ravno vsako blago pripravno, to vsak lahko zapopade, če pomisli, da cilj in konec poslanja avstrijskiga blagá v Angležko razstavo ne more drug biti, kakor da se Angležem (Englendarjem), katerih obertnijsstvo in rokodelstvo na tako visoki stopnji stoji, pokaže, da tudi avstrijski fabrikantje in rokodelci kaj znajo, in da se našimu blagu potem prodaja v ptuje dežele odpre. Le tako blago tedej, najbo ruda ali rudni izdelki, steklenina (glažnina), tkanje vsake sorte, usnjati, žimnati, košeni, leseni, slamnati in mnogoverstni drugi izdelki so za Londonsko razstavo pripravno blagó, če imajo kakšno posebnost v ličnosti, dobroti ali nizki ceni, naj bo že potem blago kakoršne koli baže.

Treba bo tedaj, da se bo vsaktero blago, katero hoče fabrikant ali rokodelec v Londonsko razstavo poslati, poprej presodilo: ali je vredno poslanja. Za to je posebna komisija iz zastopnih in zaupljivih mož od cesarja izvoljena, ki ima svoj poglavni sedež na Dunaji, scer podružnice v Pragi, Feldkirhu in v Milani in pa svoje dopisnike (komisarje) v vsaki deželi avstrijskiga cesarstva.

Tem komisijam je tudi naročeno, da imajo fabrikante in rokodelce povabiti, da naj pošlejo svoje blago v razstavo, in da naj jim razložé namén te razstave in jim vse razodenejo, česar jim je vediti treba.

Ta komisija bo tedej v vsaki deželi ob svojim času razglasila povabilo k razstavi, in bo vse na znanje dala, kar ima fabrikant in rokodelec storiti, ki hoče svoje blagó v London poslati. V dveh mescih po tem naznanilu mora vsak, ki je kaj v razstavo namenil, se po pismu oglasiti pri ti komisiji in ji natanjko na znanje dati, kaj misli poslati. O vsih svetih se začne potem pošiljanje v razstavo namenjeniga blagá na komisijo, ktera ga bo do 15. grudna tega léta prejela, ga ogledala in presodila, ali je za Angležko razstavo pripravno ali ne. Le v posebnih okoljšinah, če se blagó

ne da lahko vkladati in prekladati, se zna pregledovanje blagá domá v fabriki ali shrambi zgoditi, namest da bi se v komisijni kraj poslalo; tode fabrikant ali rokodelec mora komisijo za potnino odškodovati. Že poprej smo tudi povedali, da je fabrikant ali rokodelec dolžan, svoje blagó na svoje stroške komisiji izročiti, v London po tem pa, in iz Londona nazaj se bo pa peljalo na državne stroške.

Za vsako deželo so, kakor smo gori rekli, postavljeni razstavni komisarji, ki bojo prevzeli vse potrebne opravila. Za Štajarsko, Koroško, Krajsko, Terst, Gorico, Istrijo in Dalmacijo so bili naslednji gospodje 7. maja izvoljeni: g. prof. Dr. Hlubek v Gradcu, g. Dr. Karl Peintinger, vodja Vordernberške rudarije na Štajarskim, g. Peter Tunner, predstojnik Vordernberške rudoslovske šole, vitez Tomaž Moro, lastnik fabrike v Celjovcu, g. J. Schiellshnigg, inšpektor rudarije v Celjovcu, g. Henrik Costa, vodja c. k. višji harmice v Ljubljani, g. William Molini, vodja predivne fabrike v Ljubljani, vitez Koliman Minerbi, veliki kupčevavec in fabrike lastnik v Terstu, in g. Karl Regensdorf, vodja velike kupčije v Terstu.

Vole prav vpregati.

Voli so človeku tak dar, da nikdar dosti Boga zanj zahvaliti ne moremo; in zdi se mi, da pač zaslužijo, da njim življenje, in njihove službe, kar je mogoče, zljajšamo. Terja to naša lastna korist. Vol je za vprego, da vleče, in vozi. Vpreže se, kar sim dosadaj vidil v igo, v jarm, ali v homot (komat.)

Igo se mu z gožami za roge na glavo priveže, tako da z glavo, ali prav za prav z vratnimi kitami in miškami vleče. Jarem leži na vratu in se vpenja na sledno kost herbtanca v zatovci (šinjeku), ali, če je prav zvezan, tudi na pleče. Homot se od jarma le v tem loči, da je podvlečen, in se bolj na pleče, ko na zatilnik prilega. Po Nemcih veči del homot rabijo, Korošci imajo igo, Štajarci in drugi Sloveni jarem. Dosti se je že govorilo, ktera vprega bi pripravniši biti utegnila; pa, kakor pri vsih pripirih, kjer vsak le svojo sluha, vsak v svoj rog trobi, je tudi tu vse pri starim